

DET KONGELIGE
UTENRIKSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 45

(2000-2001)

Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2000, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

*Tilråding fra Utenriksdepartementet av 11. mai 2001,
godkjent i statsråd samme dag.*

Forklaring på forkortelser

AG	Australia Group	Australia-gruppen
BWC	Biological Weapons Convention	Konvensjonen mot biologiske våpen
CWC	Chemical Weapons Convention	Kjemivåpenkonvensjonen
ECOWAS	Economic Community of West African States	Det økonomiske fellesskapet av vestafrikanske stater.
FFI		Forsvarets forskningsinstitutt
MTCR	Missile Technology Control Regime	Regimet for eksportkontroll av missilteknologi.
NSG	Nuclear Suppliers Group	Gruppen av leverandørland for kjernefysisk materiale og flerbruks-varer.
NPT	Non Proliferation Treaty	Ikke-spredningsavtalen for kjernefysiske våpen.
OAS	Organization of American States	Organisasjonen av amerikanske stater
OSSE	Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)	Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa
POT		Politiets overvåkingstjeneste
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute	Stockholm Internasjonale Fredsforskningsinstitutt
TAD		Toll- og avgiftsdirektoratet
WA	The Wassenaar Arrangement	Wassenaar-samarbeidet (multilateralt eksportkontrollforum for konvensjonelle våpen og flerbruksvarer)

1 Innledning og sammendrag

Regjeringen legger med denne Stortingsmeldingen frem en oversikt over norsk eksport av forsvarsmateriell for året 2000. Det har vært lagt frem årlige stortingsmeldinger om slik eksport siden 1996. Oversikten er basert på oppgaver fra norske eksportører med utgangspunkt i innvilgede utførselslisenser og tillatelser. Omfanget av eksport, utførte tjenester og reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere på forsvarsmateriellområdet er reflektert i tabellene.

Utenriksdepartementets liste I beskriver hvilket forsvarsmateriell og tilhørende teknologi som er underlagt eksportkontroll. Listen omfatter både A-materiell, som er våpensystemer og ammunisjon, og B-materiell, som er annet utstyr utviklet eller modifisert for militære formål. Liste II omfatter sivile produkter som i tillegg kan ha viktig militær anvendelse, såkalte flerbruksvarer, og som også er underlagt eksportkontroll. Det er bare materiell på liste I som er omfattet av tabellene i denne stortingsmeldingen.

Oppgavene over eksporten av forsvarsmateriell fra Norge er fremstilt i syv tabeller som viser eksporten fordelt på varegruppene i liste I, mottakerland og regioner, samt tjenesteytinger og reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere. For sammenlikningens skyld er det videre tatt inn en oversikt over eksporten av kategori A- og B-materiell, samt tjenester og reparasjoner for perioden 1996-2000. I alt 41 bedrifter har rapportert om utførsel i 2000 som omhandles av denne meldingen, og det gis en oversikt over disse.

I 2000 var den samlede verdien av eksporten av forsvarsmateriell, tilknyttede tjenester og utførte reparasjoner 1.169.277.000 kroner. Av dette utgjorde tjenester 81.768.000 kroner. Reparasjoner utført i Norge for utenlandske oppdragsgivere utgjorde vel 26.341.000 kroner.

Omfanget av den årlige eksporten av forsvarsmateriell varierte lite i perioden 1996-2000, og lå på omkring 1,1 milliarder kroner pr. år. I 1999 økte den til 1,3 milliarder, noe som i hovedsak kunne forklares med økt eksport til Sverige og visse større enkeltleveranser. I 2000 er omfanget altså igjen redusert til omkring det nivå som har vært det vanlige i de senere år. Komponenter, deler og delsystemer representerer den største delen av eksporten.

De største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge er NATO-landene, de nordiske land og andre europeiske land. De største mottakere av kategori A-materiell (våpen og ammunisjon) var Australia, Storbritannia, Sveits, Tyskland og USA. De største mottakerne av kategori B-materiell fra Norge i 2000 var Danmark, Sverige og USA. Av ikke-NATO-land har i tillegg Brasil, Brunei, Bulgaria, Chile, De forente arabiske emirater, Egypt, Estland, Finland, Japan, Latvia, Malaysia, New Zealand, Romania, Saudi-Arabia, Singapore, Slovakia, Sør-Afrika, Sør-Korea, Thailand og Østerrike mottatt norsk forsvarsmateriell.

Meldingen redegjør også for lovgrunnlaget, varelistene og retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av eksportsøknader for forsvarsmateriell. Utgangspunktet for gjeldende regelverk og praksis er en regjeringserklæring og et stortingsvedtak av 11. mars 1959. Erklæringen slo fast at «hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammu-

nisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig».

Stortingsmeldingen berører problemstillinger i tilknytning til omstrukturering og internasjonalisering av forsvarsindustrien og det medfølgende behov for styrket samarbeid på myndighetssiden. Markedet for forsvarsmateriell er blitt mindre de siste årene, og konkurransen hardere, noe som har medvirket til økt samarbeid om utvikling og produksjon. Et eksempel på dette er etableringen av det norske-finsk-svenske ammunisjonsproduksjonselskapet NAMMO, hvor formålet med samarbeidet er å legge forholdene til rette for en virksomhet som også i fremtiden vil være konkurransedyktig internasjonalt.

Meldingen beskriver det omfattende internasjonale samarbeidet om eksportkontroll og ikke-spredning. Norge er medlem i alle de fem multilaterale eksportkontrollregimene, og implementerer i tillegg alle relevante vedtak fattet i FN og OSSE. Når det gjelder FN-vedtak, etterlever Norge alle vedtak om våpenembargo uavhengig av om de har bindende eller ikke-bindende karakter. I praksis har Norge også sluttet seg til og etterlever alle EU-vedtak om våpenembargoer. Dette er en politikk som Regjeringen tar sikte på å videreføre.

Våren 2000 ble det holdt en tilsynskonferanse for Ikkespredningsavtalen. Slike konferanser holdes hvert femte år. Meldingen redegjør for utfallet av konferansen, og betydningen formuleringene i sluttdokumentet har i kjernefysisk ikke-spredningssammenheng. Meldingen omtaler videre Norges undertegning av en tilleggsprotokoll knyttet til sikkerhetskontrollavtalen med det internasjonale atomenergibyrådet (IAEA).

I tillegg til aktivitetene i de multilaterale regimene, har Norge et nært samarbeid med de øvrige nordiske og andre nærstående land om eksportkontrollspørsmål. Det avholdes halvårlege konsultasjoner med de nordiske land og et nordisk-baltisk møte en gang i året. Norge er ett av 17 land utenfor EU som har sluttet seg til prinsippene i EUs adferdskodeks for våpeneksport, og implementerer disse i den nasjonale eksportkontrollen.

Fra norsk side arbeides det aktivt for å fremme større åpenhet og innsyn i internasjonal våpenhandel. Meldingen omtaler også Norges initiativ for å etablere mekanismer med sikte på å styrke kontrollen med formidling av våpen og militært materiell (våpenmekling). Det gis videre en orientering om Norges internasjonale engasjement for å hindre spredning av håndvåpen, samt forberedelsene til FN-konferansen om håndvåpen i juli 2001.

Det nære samarbeidet mellom nasjonale etater og institusjoner for å sikre en ansvarlig og effektiv gjennomføring av eksportkontrollen i Norge blir også omtalt.

Et sammendrag av Stortingsmeldingen med tabellene vil bli oversatt til engelsk og fordelt i FN og andre aktuelle internasjonale fora som ledd i Norges målsetting om større åpenhet omkring internasjonal våpenhandel.

2 Regelverket for eksportkontroll

Utenriksdepartementet har ansvaret for kontrollen med eksport av våpen, ammunisjon og annet militært materiell ¹⁾, flerbruksvarer ²⁾, teknologi og tjenester. Kontrollen utøves på grunnlag av eksportkontroll-loven, forskrifter, retningslinjer og kontroll-lister.

Lovgrunnlaget

Lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. er grunnlaget for eksportkontrollen. Alle varer og tjenester og all teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militære formål, eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, må ikke utføres uten tillatelse fra Utenriksdepartementet. Liste I og liste II beskriver produkter og teknologi som krever slik tillatelse (liste I omfatter forsvarsmateriell, og liste II flerbruksvarer). Loven setter også forbud mot at personer som har bopel eller oppholdssted i Norge, og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger kan drive handel med, formidle eller på annen måte bistå ved salg av våpen og militært materiell fra et fremmed land til et annet uten særskilt tillatelse.

Enhver plikter å gi departementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt, og alle opplysninger som anses nødvendige i forbindelse med behandlingen av søknader om eksportlisens. En slik rett til innhenting av bedriftssensitiv informasjon har sitt motstykke i taushetsbestemmelsene i loven.

Dersom et forhold ikke rammes av strengere straffebud, blir forsettlig brudd på regelverket straffet med bøter eller fengsel inntil fem år eller med begge deler. Uaktsom overtredelse kan straffes med bøter eller fengsel inntil to år. Dersom lovbruddet er begått av en som handler på vegne av et selskap med begrenset ansvar, et kommandittselskap eller en annen sammenslutning eller en stiftelse, kan foretaket ilegges bot.

Det er utferdiget to forskrifter i medhold av denne loven. Forskrift av 10. januar 1989 gir nærmere regler om gjennomføring av eksportreguleringen, og Forskrift av 10. mars 1989 gir nærmere regler for eksport av tungtvann. Forskriften om gjennomføring av eksportreguleringen ble i 1999 endret med tilføyelse av en ny paragraf (§ 13) som gir anledning for departementet til å tilbakekalle en lisens dersom grunnlaget for innvilgelsen er blitt vesentlig endret.

For gjennomføring av bindende vedtak i FNs Sikkerhetsråd om fullstendig eller delvis handelsembargo mot visse land blir det utferdiget forskrifter med hjemmel i Lov av 7. juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av bindende vedtak av de Forente Nasjoners Sikkerhetsråd. På denne måten blir bindende vedtak i Sikkerhetsrådet gjort til norsk rett.

¹⁾ Heretter omtalt som forsvarsmateriell. Utenriksdepartementets liste I (vedlegg 1) omtaler dette materialet og tilhørende teknologi.

²⁾ Sivile produkter som har viktige militære anvendelsesområder.

Kontroll-listene

Forsvarsproduktene som omfattes av denne meldingen er spesifisert i liste I (vedlegg 1). Flerbruksvarer er beskrevet i liste II. For utførsel av varer som er spesifisert i listene kreves utførselslisens fra Utenriksdepartementet. Det kreves også skriftlig tillatelse ved overføring av teknologi og utføring av tjenester for utenlandsk kunde, enten tjenesten utføres i Norge eller i utlandet.

Annen lisensplikt. Særlige unntak fra lisensplikten

I tillegg til lisensplikten for varer, teknologi og tjenester spesifisert i listene nevnt ovenfor, er det regler i forskriftene som for spesielle tilfeller fanger opp varer som ikke er spesifisert i listene. Det finnes to forskjellige såkalte «fanger alt»-klausuler («catch all») i forskriftene (§ 1 f. og 1 g. i vedlegg 1).

Den ene klausulen sier at det ved utførsel for militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig, er alle varer, teknologi og tjenester lisenspliktige selv om de ikke er omfattet av listene.

Den andre klausulen gir hjemmel for å kreve lisens for alle varer, teknologi og tjenester selv om de ikke er omfattet av Utenriksdepartementets lister i tilfeller der eksportøren er kjent med at disse er beregnet for eller vil bli brukt i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen, kjemiske eller biologiske våpen. Tilsvarende gjelder i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.

Utenriksdepartementets retningslinjer

Utenriksdepartementets retningslinjer for behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål (vedlegg 2) ble offentliggjort 28. februar 1992 for å gi større forutsigbarhet for norske eksportører med hensyn til mulighetene for å få utførselstillatelse.

Utgangspunktet for eksportkontrollen er Regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato, som slår fast at «det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». I vedtak av samme dato tar Stortinget «til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en nøye vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurderingen må være avgjørende for om eksport skal finne sted». Utenriksdepartementets vurdering av disse forholdene omfatter en vurdering av en rekke politiske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter, jfr. også St.meld. nr. 43 (1997-98).

Retningslinjene redegjør for hva Utenriksdepartementet skal vektlegge i vurderingen av hvem som kan motta forsvarsmateriell fra Norge. Det opereres ikke med landlister, men det er definert tre landgrupper. Landgruppe 1 er NATOs medlemsland og de nordiske land, samt andre land som etter en grun-

dig vurdering kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen og ammunisjon. Landgruppe 2 er land som Norge på grunn av regelverket ikke kan eksportere forsvarsmateriell til. Dette er land som ligger i et område hvor det er krig eller krig truer, land der det er borgerkrig, land der en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold tilsier at eksport av forsvarsmateriell ikke bør finne sted, eller land FNs sikkerhetsråd har vedtatt sanksjoner mot. Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til, men som etter en nøye vurdering kan motta annet militært materiell.

Retningslinjene skiller mellom kategori A-materiell og kategori B-materiell. Begge kategoriene er omfattet av liste I. Med kategori A-materiell forstås våpen og ammunisjon av alle slag, samt materiell som i vesentlig grad vil kunne påvirke de militære styrkeforhold utover nærområdet, herunder materiell for havovervåking og elektroniske tiltak mot satellittbårne systemer. Kategori B-materiell er annet forsvarsmateriell som ikke har egenskaper eller bruksområder slik de er definert for varekategori A. Retningslinjene sier at det kan gis lisens for A-materiell bare når kunden er, eller opptrer på vegne, av forsvarsmakten i mottakerlandet, og dette må dokumenteres.

Del-leveranser og flernasjonale produkter

Retningslinjene tar hensyn til at eksporten kan ha ulike formål, som samarbeids- og utviklingsprosjekter, tjenester eller teknologioverføringer. Produktene kan ha selvstendig funksjon eller være del-leveranser. Med deler menes varer uten selvstendig funksjon, f.eks. elektronikk-komponenter, programvare eller metallhylser. For del-leveranser skal søknaden i utgangspunktet behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Retningslinjene åpner imidlertid for at norsk kontroll med sluttbruker unntaksvis kan fravikes. Dette gjelder blant annet ved samarbeidsavtaler som er godkjent av norske myndigheter, jf. retningslinjenes kap. VII.2. Disse reglene kommer til anvendelse når det ferdige produktet ikke fremstår som norsk.

Unntak fra hovedregelen om norsk sluttbrukerkontroll kan også gjøres på visse vilkår dersom produktet er resultat av et flernasjonalt samarbeid. I retningslinjenes kap. III om samarbeids- og utviklingsprosjektet gis det rom for at det ferdige produktet i slikt samarbeid kan eksporteres etter samarbeidslandets regler dersom produktet ikke fremstår som norsk.

Retningslinjene fra 1992 ga ikke full klarhet i hvordan søknader om utførsel av produkter med flernasjonal identitet skulle behandles. Økt integrasjon i forsvarsindustrien og nærmere internasjonalt samarbeid om utvikling og produksjon av forsvarsmateriell skapte nye utfordringer for eksportkontrollen, og i 1998 ble det derfor tatt inn et nytt kapittel IV som gir nærmere regler for behandlingen av flernasjonale produkter.

3 Utenriksdepartementets praktisering av retningslinjene

Norge håndhever et strengt regelverk ved eksport av forsvarsmateriell med utgangspunkt i regjeringserklæringen og stortingsvedtaket av 11. mars 1959, og retningslinjene av 28. februar 1992. Utenriksdepartementet foretar en grundig behandling av hver enkelt søknad om utførselstillatelse. Innvilgelse av utførselstillatelse for våpen og ammunisjon baseres bl.a. på en nøye vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forholdene i det aktuelle området. Utenriksdepartementets vurdering omfatter en rekke politiske spørsmål, herunder spørsmål knyttet til demokratiske rettigheter og respekten for grunnleggende menneskerettigheter. Norge har sluttet seg til EUs adferdskodeks for våpeneksport. Prinsippene i EU-kodeksen blir håndhevet innenfor det norske regelverket, som på noen punkter går lengre enn EU-kodeksen. Materiellets karakter, om det dreier seg om våpen og ammunisjon eller annet utstyr, blir også tatt med i den samlede vurdering og tillagt vekt ved det endelige vedtak.

I 2000 ble det innvilget 799 lisenser for utførsel av forsvarsmateriell. Dette tallet har vært tilnærmet stabilt gjennom flere år.

Mottakere av forsvarsmateriell

Hvilke land som har kjøpt forsvarsmateriell fra Norge, fremgår av de årlige stortingsmeldingene om eksport av forsvarsmateriell. Dette innebærer imidlertid ingen forpliktelse til å innvilge nye utførselslisenser til disse landene. Den politiske vurderingen i hvert enkelt tilfelle er avgjørende for om utførselstillatelse skal gis på det aktuelle tidspunktet.

De største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge er NATO-landene og de nordiske land. Utførselstillatelser til disse landene krever normalt ikke nye vurderinger av den politiske situasjonen i mottakerlandet. Tyrkia har i denne sammenheng representert et unntak. På bakgrunn av den politiske situasjonen i landet og invasjonen i Nord-Irak i 1995, opphørte innvilgelsene av nye lisenser for militært materiell. Etter en ny vurdering og klare forpliktelser fra den tyrkiske regjeringens side om videre tiltak bl.a. for å bedre menneskerettighetssituasjonen i landet, ble det i desember 1999 gitt tillatelse til leveranser av Penguin sjømålsmissiler til det tyrkiske sjøforsvaret. Leveransene forutsettes å finne sted de nærmeste årene. Tillatelser for utførsel av reservedeler for vedlikehold av tidligere levert utstyr har også vært innvilget.

I samsvar med retningslinjene skal våpen og ammunisjon bare leveres til statlige myndigheter. Det blir gjort unntak fra denne regelen når utstyret skal brukes av FN-styrker, f.eks. i forbindelse med minerydding eller ved fredsbevarende operasjoner.

Regelverket stiller ikke krav om innhenting av tillatelse fra Utenriksdepartementet for markedsføring. Slik virksomhet er imidlertid så langsiktig og ressurskrevende at bedriftene normalt ønsker forhåndstilsagn om at eksportlisens kan påregnes før de satser på dette. Utenriksdepartementet behandler anmodninger om forhåndstilsagn i samsvar med retningslinjene, på samme måte som om det gjaldt konkrete lisenssøknader. Når det gis forhåndstilsagn,

tas det alltid eksplisitt forbehold om at spørsmålet om eksportlisens (gyldig tillatelse til faktisk eksport til det aktuelle landet) vil bli vurderet i lys av situasjonen på det tidspunkt en konkret søknad foreligger.

Dokumentasjonskrav og sluttbrukerkontroll

Utenriksdepartementets saksbehandling skal sikre at det foreligger tilfredsstillende dokumentasjon før utførselstillatelse kan innvilges. Kravet til dokumentasjon vil være avhengig av mottaker og det aktuelle materiells karakter.

Dokumentasjon kan være sluttbrukererklæring der mottaker erklærer at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materiellet, opplyser hvor det skal installeres og brukes, samt at materiellet ikke skal videreselges uten etter norske myndigheters samtykke. I visse tilfeller kan det kreves at sluttbrukererklæringen skal være myndighetsbekreftet.

I visse tilfeller kan faktura, kjøpekontrakt, eller ordrebekreftelse være tilstrekkelig dokumentasjon. Når det gjelder innsatsvarer som krutt og sprengstoff eller komponenter, trengs det en kundeerklæring som bekrefter at materiellet i sin helhet skal benyttes i importørens egen produksjon, at det ikke vil bli videreeksportert separat og at det vil inngå i det ferdige produktet uten at dette fremstår som norsk. Importsertifikat bekreftet av mottakerlandets myndigheter skal sikre at eventuell reeksport skjer i samsvar med importlandets eksportkontrollregler.

For å sikre mest mulig like rammevilkår, er det behov for internasjonal samordning med hensyn til dokumentasjonskrav og sluttbrukerkontroll. Det finner sted en internasjonal utveksling av opplysninger om og synspunkter på hvilke dokumentasjonskrav som bør stilles. Målet er å komme frem til mer ensartede standarder og prosedyrer på internasjonal basis, bl.a. med sikte på å forhindre ulovlig våpenhandel. Fra norsk side deltar man aktivt i dette arbeidet.

Oppfølgingsleveranser

Fordi forsvarsmateriell ofte har betydelig levetid, vil det gjennom en lang periode være nødvendig å vedlikeholde, reparere og levere reservedeler. Fremtidig vedlikehold og levering av reservedeler er enkelte ganger en del av kontraktsomfanget. Oppfølgingsleveranser er normalt ikke noe problem for praktiseringen av retningslinjene. Hensynet til norske leverandørers troverdighet som handelspartnere har medført at norske myndigheter i visse tilfeller har vurdert det som tilrådelig å gi tillatelse til oppfølgingsleveranser, selv om det ikke har vært aktuelt å gi tillatelse til salg av nytt forsvarsmateriell til vedkommende land. Denne problemstillingen har i de siste årene vært aktuell i forbindelse med leveranser av reservedeler til sjømålsmissiler til Tyrkia, da det i en periode bare ble levert reservedeler og utført nødvendig vedlikehold av eldre utstyr, men ikke innvilget tillatelse for utførsel av nytt materiell.

Kontrollvirksomheten. Samarbeid med andre myndighetsinstanser

Regelverket skal sikre en forsvarlig kontroll med eksporten av forsvarsmateriell og flerbruksvarer, herunder teknologi og tjenester, og for dette er Utenriksdepartementet avhengig av et nært samarbeid med andre instanser. Dette

gjelder særlig Tollvesenet, Politiets overvåkingstjeneste (POT) og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). Dette samarbeidet er i de siste årene blitt styrket. Det er etablert en kontaktgruppe hvor representanter fra Utenriksdepartementet, Tollvesenet, Politiets overvåkingstjeneste, Forsvarets overkommando og Forsvarets forskningsinstitutt møtes regelmessig for bl.a. å diskutere og planlegge kontrollvirksomheten. Som ansvarlig myndighet legger Utenriksdepartementet stor vekt på å holde nær kontakt med de instanser som medvirker i eksportkontrollarbeidet. Deltakelse i det internasjonale eksportkontroll-samarbeidet bidrar ytterligere til å styrke norsk eksportkontroll.

Arbeidet med å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen er i løpet av 1990-årene blitt en stadig mer sentral oppgave innenfor det internasjonale sikkerhetssamarbeidet, og er i POTs instruks definert som et av etatens sentrale innsatsområder. POT deltar i et viktig internasjonalt samarbeid på dette området via sine kanaler. Danielsen-utvalget anser at POT fortsatt bør ha som oppgave å forebygge og etterforske saker som angår mulig spredning av masseødeleggelsesvåpen, og har foreslått at oppgaven lovfestes (ref. Ot.prp. nr 29 om lov om endringer i politiloven). Utvalgets vurdering er at det bør brukes større ressurser enn i dag for å forebygge slik spredning, og at POT bør styrkes for å få større kapasitet til å delta i dette arbeidet.

I samarbeid med Tollvesenet utførte Utenriksdepartementet uanmeldte kontroller ved flere anledninger i 2000. Disse kontrollene kommer i tillegg til dem som Tollvesenet utfører på eget initiativ. Slik kontroll kan gjelde verifikasjon av utførselsdokumenter og fraktdokumenter, eller fysisk kontroll av varene. Eksperter fra FFI bistår Tollvesenet etter behov ved gjennomføring av fysisk kontroll. Revisorer fra Tollvesenet skal ved gjennomgang av bedriftsregnskap også kontrollere dokumenter som gjelder eksport bedriftene har foretatt. I 2000 ble det ikke avdekket brudd på eksportkontrollreglene eller vesentlige uregelmessigheter under noen av disse kontrollene.

POT har tatt initiativ til et prosjekt om forebyggende tiltak rettet mot mulig spredning av masseødeleggelsesvåpen. I denne forbindelse vil berørte instanser foreta en vurdering av trusselbildet i forhold til innsatsen på eksportkontrollområdet og utarbeide tiltak rettet mot nye kontrollutfordringer, som f.eks. bruk av elektroniske media for overføring av sensitiv teknologi.

Som resultat av informasjonsutvekslingen i de multilaterale eksportkontrollregimene har Utenriksdepartementet etablert en database over utenlandske importører og brukere som det knytter seg visse bekymringer til i spredningssammenheng. Denne databasen er også tilgjengelig for Tollvesenet, slik at planlagt utførsel til disse mottakerne kan oppdages og undersøkes nærmere. Databasen blir fortløpende oppdatert.

Et effektivt eksportkontrollsystem krever også nært samarbeid mellom Utenriksdepartementet og eksportørene. Årlige orienteringsmøter og møter med representanter for enkelte bedrifter avholdes for å sikre god kontakt og at nødvendig informasjon når frem. Omfattende informasjon om eksportkontrollen er lagt ut på internett (ODIN).

Ved vurdering av tekniske sider og bruksområder for produkter, teknologi eller tjenester blir Forsvarets forskningsinstitutt konsultert i nødvendig utstrekning. Dersom en eksportsøknad berører viktige forsvarsspørsmål eller materiellsamarbeidet med andre land, skal det innhentes uttalelse fra For-

svarsdepartementet. Nærings- og handelsdepartementet skal konsulteres når en søknad berører viktige norske næringsinteresser.

4 Norsk forsvarsindustri og internasjonalt industrisamarbeid

Det norske forsvaret kjøper ca. 40 prosent av sitt materiell fra norsk industri, resten blir importert. Regelverket for innkjøp av forsvarsmateriell fra utenlandske leverandører forutsetter gjenkjøpsplikt dersom innkjøpet overstiger 50 millioner kroner. Gjenkjøpskravet er et viktig næringspolitisk virkemiddel ved at det er med på å skaffe norsk forsvarsindustri innpass i et marked som er dominert av nasjonale preferanser ved kjøp av materiell.

Reduserte forsvarsbudsjetter i allierte og nærstående land de siste årene har medført at markedene har blitt mindre. Samtidig har den teknologiske utviklingen medført at forsvarsmateriell er blitt dyrere å utvikle, og et tettere samarbeid om utvikling og produksjon av nytt materiell er blitt nødvendig. For å overleve må norsk forsvarsindustri delta i internasjonalt samarbeid og være konkurransedyktig både på det nasjonale og det internasjonale marked.

Norsk forsvarsindustri er relativt nisjepreget, med høy kompetanse og avansert produksjonskapasitet innenfor avgrensede områder. Norske bedrifter blir ansett som interessante samarbeidspartnere bl.a. innenfor områdene kommunikasjons-, kontroll- og informasjonssystemer, missilteknologi, krutt og høyeksplosivt sprengstoff. Norge deltar derfor aktivt i internasjonalt samarbeid på forsvarsmateriellsektoren, i første rekke innenfor NATO og med andre nordiske land.

I St.meld. nr. 45 (1998-99) om eksporten av forsvarsmateriell i 1999 ble det redegjort for det nordiske ammunisjonsproduksjonselskapet NAMMO, med produksjonsbedrifter i Norge, Finland og Sverige. Formålet med samarbeidet er å gjøre virksomheten konkurransedyktig internasjonalt gjennom samordning og konsentrasjon av produksjonen, og dermed levedyktig på lengre sikt.

Et slikt samarbeid innebærer at en eller flere deltakende stater, istedenfor å videreføre og utvikle egen produksjon, gir avkall på produksjon på eget territorium av de aktuelle produktene eller deler eller komponenter til disse. For å gjøre dette vil man ha behov for visse forsikringer fra den eller de statene hvor den fremtidige produksjonen lokaliseres, om leveringssikkerhet også i tilfelle krise eller krig. Videre vil det være behov for å avklare hvilke regler som skal gjelde når produkter som er produsert i et slikt samarbeid, eksporteres til tredjeland.

Siden etableringen av NAMMO har Finland, Sverige og Norge forhandlet om en myndighetsavtale for å regulere disse spørsmålene. Disse forhandlingene er kommet så langt at avtaleundertegning vil kunne finne sted i 2001. I utkastet til en slik avtale tas det sikte på å gi gjensidige forsikringer om prioriterte leveranser i tilfelle krise og krig. Når det gjelder eksportkontrollreglene, tas det utgangspunkt i at avtalen ikke skal nødvendiggjøre endringer i de nasjonale regelverk som gjelder i dag, og at eksport til tredjeland skal reguleres slik at hver av avtalepartene enkeltvis kan kreve at produkter som kommer inn under avtalen ikke eksporteres til uønskede bestemmelsesland.

5 Internasjonalt samarbeid om eksportkontroll og ikke-spredning

Norges eksportkontroll bygger i stor grad på det internasjonale samarbeidet på dette området og de forpliktelser som deltakerlandene har påtatt seg gjennom dette. De fleste industriland, og dermed de største leverandører av sensitive varer og teknologi, deltar i samarbeidet. Samarbeidet omfatter i første rekke kontroll med flerbruksvarer, men enkelte av de multilaterale eksportkontrollregimene har også vedtatt kontroll-lister som omfatter våpen og militært materiell. Slike våpenlister er dekket av liste I i det norske eksportkontroll-systemet, mens liste II beskriver flerbruksvarer.

I løpet av de siste årene har multilateral eksportkontroll blitt et viktig virkemiddel i arbeidet for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og oppbygging av konvensjonell militær kapasitet som kan true stabiliteten og sikkerheten i et område. Dette arbeidet har høy politisk prioritet, og leverandørlandenes samarbeid er blitt betydelig intensivert gjennom de siste årene. De multilaterale eksportkontrollregimene er ikke juridisk bindende, men politisk forpliktende. Ved å delta i samarbeidet påtar landene seg en politisk forpliktelse til å implementere de vedtak og retningslinjer som gjelder for det enkelte regimet gjennom nasjonale lover og regler. Enkelte av de multilaterale eksportkontrollregimene representerer et samarbeid som er utviklet for å fremme målsetningene i internasjonale, folkerettslige traktater som begrenser eller forbyr ulike våpentyper. For masseødeleggelsesvåpen gjelder Traktaten om ikke-spredning av kjernefysiske våpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og Konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BWC).

Det er etablert fem internasjonale eksportkontrollregimer, og Norge deltar i alle. Australia-gruppen (AG) har som formål å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen. Regimet for kontroll av missilteknologi (MTCR) søker å hindre spredning av missiler som kan levere masseødeleggelsesvåpen. Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen kontrollerer kjernefysisk materiale og relatert høyteknologi. The Wassenaar Arrangement (WA, Wassenaar-samarbeidet) retter seg mot destabiliserende oppbygging av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi.

Deltakelse i de multilaterale eksportkontrollregimene stiller krav til et effektivt nasjonalt eksportkontrollsystem i deltakerlandene, samt politisk vilje til å gjennomføre de vedtak som blir fattet i regimene. Et felles trekk for regimene er at de utarbeider kontroll-lister - lister over produkter og teknologi som skal omfattes av eksportkontrollen. Det foregår en omfattende utveksling av informasjon mellom deltakerlandene om faktisk eksport, foretatte nektelser, om sluttbrukere og prosjekter det er knyttet særlig bekymring til i spredningssammenheng, og om anskaffelsesmetoder. I lys av den raske teknologiske utvikling stilles det store krav til den nasjonale ekspertise å holde kontroll-listene oppdatert til enhver tid. Tekniske eksperter fra medlemslandene samarbeider om revisjon av listene. Også nasjonale sikkerhetspolitiske overveielser legges til grunn i vurderingene av om visse produkter eller teknologi-områder skal kontrolleres.

Fra 32 til 40 land deltar i de ulike multilaterale eksportkontrollregimene, bl.a. alle de store industrilandene. En oversikt over deltakelsen i regimene er vedlagt (vedlegg 3).

Wassenaar-samarbeidet

Wassenaar-samarbeidet (The Wassenaar Arrangement, WA) trådte i kraft 1. november 1996. Det har 33 medlemsland, og et sekretariat som ligger i Wien. Regimet kontrollerer eksport av konvensjonelle våpen og sensitiv høyteknologi (flerbruksvarer). Samarbeidet i WA kan fremdeles sies å være i en innledende fase.

Ved etableringen ble det vedtatt et grundokument (Initial Elements) som angir retningslinjene for arbeidet i etableringsfasen. Dokumentet etablerer detaljerte prosedyrer for informasjonsutveksling mellom deltakerlandene om deres eksporttillatelser og nektelser, samt retningslinjer for å sikre en mest mulig ensartet eksportkontrollpraksis for varer som er beskrevet på WA-listen. Hovedformålet er å forebygge at det blir bygget opp destabiliserende militær slagkraft i et område. Foruten å rapportere om faktisk eksport og lisensnektelser, utveksler man opplysninger om konkrete land eller områder som det knytter seg særlig bekymring til. I 2000 konsentrerte WA-landene seg særlig om situasjonen i Vest- og Sentral-Afrika og flyten av håndvåpen inn i konfliktområdene der. Det er enighet om ikke å eksportere våpen til disse områdene. Man har også drøftet hvordan WA kan bidra til økt etterlevelse av våpenembargoer vedtatt av FN, EU eller OSSE.

Fra norsk side arbeider man aktivt for større åpenhet omkring handelen med konvensjonelle våpen og støtter forslag om økt informasjonsutveksling ved å utvide rapporteringsplikten til å omfatte flere kategorier våpen og militært materiell enn det rapporteres om i dag. Det har ikke lyktes å oppnå enighet om slik styrking av rapporteringsplikten. Norge er blant de landene som deltar i en frivillig ordning med utvidet rapportering basert på disse forslagene inntil det er mulig å oppnå full oppslutning om utvidet rapporteringsplikt for alle deltakerne i WA.

I 2000 ble det oppnådd enighet om grunnlaget for et globalt oversiktsdokument med omforent syn på konflikter og konfliktpotensiale i ulike regioner, med utgangspunkt i nasjonale innspill. Dokumentet skal oppdateres regelmessig. Over tid er målsetningen at det globale oversiktsdokumentet skal fungere som et rammeverk for å utvirke en mer enhetlig praksis fra WA-landenes side ved implementeringen av nasjonale bestemmelser om utførsel av konvensjonelle våpen og relevante sensitive flerbruksvarer.

Et norsk forslag om å etablere en felles forståelse om ønskelige minstestandarder for nasjonal lovgivning om kontroll med våpenformidling, har fått bred støtte. På WAs plenums møte i desember 2000 ble det oppnådd enighet om å fortsette informasjonsutvekslingen om WA-landenes nasjonale lovgivning, deres praksis og erfaring med hensyn til våpenformidling, med sikte på å identifisere en felles forståelse samt å diskutere hvilke kontrolltiltak som kan benyttes for å kontrollere formidlingsvirksomhet.

Norge spiller en aktiv rolle i den løpende revisjon av kontroll-listene for å sikre at Wassenaar-samarbeidet best mulig kan oppnå de intensjoner som har ligget til grunn siden opprettelsen. I 2000 var det enighet om å innføre lettelsers

i eksportkontrollen knyttet til kryptoprogramvare som defineres som «massemarkedsprodukter», og det diskuteres en vesentlig liberalisering innen eksportkontroll av datamaskiner og mikroprosessorer.

Kontroll med spredning av missilteknologi

Regimet for kontroll med missilteknologi (Missile Technology Control Regime, MTCR), ble etablert med utgangspunkt i G7-landene i 1987, og Norge kom med i 1990. Til nå er MTCR det eneste internasjonale forum som har som formål å hindre spredning av leveringsmidler for masseødeleggelsesvåpen. Som ledd i arbeidet med å styrke dette arbeidet har MTCR-landene fremforhandlet et utkast til en internasjonal adferdskodeks mot missilspredning (ICOC). Ambisjonen er at kodeksen skal kunne bli normgivende på verdensbasis. For dette formålet er det ønskelig å løsrive ICOC fra MTCR, slik at det fremstår som et selvstendig, multilateralt instrument. I 2001 tas det sikte på å arbeide for bred internasjonal tilslutning til kodeksen, og for at den skal kunne lanseres som en egen multilateral ikke-spredningsmekanisme så snart som mulig.

Eksportkontroll av kjernefysisk materiale og produkter

Det eksisterer to regimer for kjernefysisk-relatert eksportkontroll: Nuclear Suppliers Group (NSG) og Zangger-komiteen. Ikke-spredningsavtalens (NPT) artikkel III.2 krever at partene skal sikre at man ikke eksporterer materiale som kan benyttes til utvikling av kjernefysiske våpen. Zangger-komiteen ble opprettet i 1971 som en arbeidsgruppe under NPT for å sikre en mest mulig enhetlig fortolkning av denne artikkelen. I 1976 gikk en rekke land sammen og dannet NSG fordi man ønsket en mer omfattende eksportkontroll med kjernefysiske produkter og materiale enn den Zangger-komiteen kunne definere på grunnlag av de begrensningene som fantes i NPTs artikkel III.2. I NSG samordner man eksportkontrollen for alt materiale, produkter og teknologi som kan benyttes til produksjon av kjernefysiske sprengmekanismer.

I år 2000 var det tre år siden Ikke-spredningsavtalen for kjernefysiske våpen (NPT), trådte i kraft. Avtalen anses som det viktigste enkeltstående avtaleverket på rustningskontrollområdet, og avtalepartene forpliktet seg til å underlegge sine sivile kjernefysiske installasjoner kontroll av Det internasjonale atomenergibyrå (IAEA). Det pågår fortsatt en prosess for å styrke disse forpliktelsene ytterligere. I alt 187 land har sluttet seg til NPT; bare Cuba, India, Israel og Pakistan står utenfor. Av disse har Cuba undertegnet heldekkende sikkerhetskontrollavtale med IAEA, inkludert Tilleggsprotokollen. Hvert femte år holdes det såkalte tilsynskonferanser for avtalen, og i 1995 ble den forlenget på ubestemt tid. Utfallet av tilsynskonferansen våren 2000 var bedre enn forventet, bl.a. ved at kjernevåpenmaktene påtok seg en utvetydig forpliktelse til total eliminering av sine kjernevåpenarsenaler. Det ble også enighet om en rekke praktiske skritt for systematiske og gradvise tiltak for gjennomføring av avtalens Artikkel VI om bl.a. kjernefysisk nedrustning. Videre ble det oppnådd enighet om en viss styrking av den videre tilsynsprosessen ved å gjøre den mer strukturert og fokusert.

Under konferansen ble det fremlagt en rekke omfattende og ambisiøse forslag om styrking av den kjernefysiske eksportkontrollen. Det viste seg

imidlertid vanskelig å oppnå enighet om disse. Allikevel ble det enighet om å ta inn flere tekster om eksportkontroll i sluttdokumentet, og totalt sett vurderes resultatet som positivt. Sluttdokumentet fra NPT 2000 bekreftet formuleringene i sluttdokumentet fra 1995-konferansen om betydningen av eksportkontroll og IAEAs sikkerhetskontroll. Dessuten ble det tatt inn en ny henvisning til behovet for nasjonale bestemmelser og reguleringer for å sikre at kjernefysisk materiale og kjernefysisk-relaterte flerbruksvarer ikke leveres i strid med bestemmelsene i NPT, og som oppfordrer stater som ikke allerede har slike reguleringer i sin lovgivning til å etablere slike. Sluttdokumentet fastslår også at NPT-statene skal forsikre om at deres eksport av visse typer kjernefysisk relatert utstyr, teknologi og materiale som har flerbrukspotensiale, ikke skal bidra til utvikling av kjernevåpenprogrammer. Dette innebærer en betydelig styrking av eksportkontrollen relatert til NPT-avtalen, da selve avtalen ikke omfatter flerbruksvarer. Det slås videre fast at det er den enkelte stats ansvar å forsikre seg om at alle leveranser er i overensstemmelse med forpliktelsene i NPT-avtalen. Sluttdokumentet inneholder også et punkt som gir politisk aksept for at eksportkontrollregimenes kontroll-lister skal oppdateres regelmessig for å sikre at de er i pakt med den teknologiske utvikling.

Selv om forslagene om styrket eksportkontroll ikke ga full uttelling, er det positivt at bl.a. Kina aksepterte en stadfesting av artikkel 12 fra sluttdokumentet fra 1995 om at det skal stilles krav om heldekkende sikkerhetskontrollavtale med IAEA som betingelse for leveranser av kjernefysisk materiale. Dette siste punktet har vært særlig viktig for Norge.

IAEA sikkerhetskontrollavtaler - Tilleggsprotokollen

Det internasjonale atomenergibyrået (IAEA) i Wien har en nøkkelrolle når det gjelder gjennomføringen av tiltak for å sikre at nukleært materiale og utstyr ikke blir brukt til militære formål. Av særlig viktighet er byråets sikkerhetskontrollavtaler med en rekke land, de såkalte «safeguards»-avtaler, som alle kontraherende parter til Ikkespredningsavtalen (NPT) er pliktig til å inngå. Norge inngikk en slik avtale med IAEA allerede i 1972. Etter Gulfkrigen ble det oppdaget at Irak til tross for sin sikkerhetskontrollavtale med IAEA i hemmelighet hadde forsøkt å utvikle kjernefysiske våpen. IAEAs styre tok etter dette initiativ til en styrking av sitt regime for sikkerhetskontroll av nukleært materiale, noe som ledet til fremforhandling av en modell for tilleggsprotokoller til de enkelte lands sikkerhetskontrollavtaler. Etter modellen vil tilleggsprotokollene forplikte partene til en betydelig grundigere deklarasjon av aktivitet knyttet til kjerneteknisk virksomhet og gir IAEA rett til uavhengig verifikasjon av at deklarasjonen er korrekt. Dette kan gjøres ved inspeksjoner på kort varsel, prøvetaking i miljøet i og rundt anlegg m.v.

En tilleggsprotokoll til Norges sikkerhetskontrollavtale av 1972 trådte i kraft 16. mai 2000. De nødvendige deklarasjoner under tilleggsprotokollen om norsk nukleær aktivitet ble oversendt IAEA i november 2000. Norge var det niende land som en slik avtale trådte i kraft for.

Tilleggsprotokollen vil for Norge innebære økt kontroll av nukleære anlegg og tilgrensende områder. Internasjonalt vil slike tilleggsprotokoller bidra til å styrke IAEAs sikkerhetskontrollarbeid og gi bedre mulighet for oversikt over staters totale nukleære aktivitet, for derved på et tidlig stadium å kunne oppdage eventuelle hemmelige kjernevåpenprogrammer. Det er der-

for maktpåliggende at flest mulig land inngår slike tilleggsprotokoller. Per 30. mars 2001 har 55 land undertegnet tilleggsprotokoller, mens bare 19 av disse er trådt i kraft. IAEA har derfor nå satt i gang en kampanje for å få flere land til å undertegne og implementere slike tilleggsprotokoller.

Kontroll med immateriell teknologioverføring

Gjennom de siste årene har eksportkontrollregimene tatt initiativer for å utrede hvordan utfordringene med hensyn til å kontrollere immaterielle teknologioverføringer kan møtes. Slik overføring av sensitiv teknologi eller kunnskap kan bl.a. skje gjennom undervisning eller ved bruk av elektroniske media, for eksempel Internett. Immaterielle teknologioverføringer er meget vanskelige å kontrollere, og første skritt er å kartlegge overføringsmetoder og vurdere kontrollerbarheten, og på det grunnlag utvikle kontrolltiltak. I den norske eksportkontroll-lovgivningen omfattes immaterielle teknologioverføringer av det generelle regelverket. Slike overføringer krever tillatelse fra Utenriksdepartementet på samme måte som annen eksport av produkter, teknologi og tjenester omfattet av kontroll-listene.

EUs adferdskodeks

EU vedtok i 1998 en adferdskodeks for våpeneksport («Code of Conduct»). Målet med adferdskodeksen er å sikre en felles minimumsstandard ved vurderingen av våpeneksport fra EU-land. Kodeksen gir generelle retningslinjer, og et hovedsyn er at forsvarsmateriell som eksporteres ikke skal brukes til intern undertrykking, til ekstern aggresjon eller bidra til regional ustabilitet. Kodeksen vil også komme til anvendelse ved eksport av flerbruksvarer til militær mottaker.

For å sikre større åpenhet om våpeneksporten er det etablert en notifikasjonsprosedyre mellom EU-landene. Land utenfor EU-kretsen er ikke invitert til å delta i notifikasjonsprosedyren, men er oppfordret til å slutte seg til prinsippene i adferdskodeksen. Norge har sluttet seg til målsettingen for EUs adferdskodeks. Det norske regelverket og norsk praksis i våpeneksportspørsmål er klart innenfor rammen av standardene i EUs kodeks, og tilslutningen innebærer intet til hinder for at Norge kan føre en mer restriktiv praksis enn kodeksen krever.

FN-registeret for konvensjonelle våpenoverføringer

De Forente Nasjoners generalforsamling vedtok i desember 1991 en resolusjon som oppfordret medlemslandene om fra og med 1992 å rapportere årlig om sin eksport og import av tyngre konvensjonelle våpen til et eget FN-register over våpenoverføringer. Registeret inneholder opplysninger om følgende syv våpenkategorier: stridsvogner, pansrede stridskjøretøyer, tungt artilleri, jagerfly, angrepshelikoptre, krigsskip og missiler/missilplattformer. FN-registeret for konvensjonelle våpenoverføringer er ment å skape økt åpenhet om internasjonal våpenhandel. Registeret har imidlertid svakheter og gir ikke et fullstendig bilde av den internasjonale handelen med konvensjonelle våpen. Ennå er det under halvparten av FNs medlemsland som rapporterer regelmessig til registeret. Blant disse er imidlertid nesten alle de store eksportører av tyngre konvensjonelle våpen og de fleste store importland. Norge støtter

aktivt initiativer som er tatt for å utvide FN-registeret til å omfatte flere våpenkategorier.

Sanksjonsvedtak i FNs Sikkerhetsråd. Andre vedtak om embargo

For gjennomføring av bindende vedtak om fullstendig eller delvis handelsembargo mot visse land gjort av FNs Sikkerhetsråd, blir det i hvert tilfelle utarbeidet forskrifter med hjemmel i lov av 7. juni 1968 nr. 4 om gjennomføring av vedtak i De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd. På denne måten blir Sikkerhetsrådets vedtak gjort til norsk rett.

Pr. 31. desember 2000 gjaldt hel eller delvis våpenembargo basert på sanksjonsvedtak i Sikkerhetsrådet for følgende land: Angola, Etiopia og Eritrea, Irak, Jugoslavia, Liberia, Sierra Leone og Somalia. I tillegg til disse vedtakene, som betinger gjennomføring i norsk rett, følger Norge såkalte ikke-bindende vedtak om våpenembargo mot Afghanistan ³⁾, Armenia, Aserbajdzjan og Jemen.

I tillegg til ovennevnte vedtak om sanksjoner i FNs Sikkerhetsråd har OSSE gjort vedtak om å innføre våpenembargo i tilknytning til konflikten omkring Nagorno Karabakh, og som medlem følger Norge dette vedtaket. Norge har dessuten sluttet seg til en rekke beslutninger fattet av EU om våpenembargo mot visse land. Disse implementeres på norsk side på grunnlag av det eksisterende nasjonale regelverk.

Håndvåpen

Norge fører en svært restriktiv politikk for eksport av håndvåpen. Eksportkontroll og ulovlig internasjonal handel med håndvåpen står på dagsordenen i flere internasjonale fora, deriblant FN, EU, OAS (Organisasjonen av amerikanske stater), ECOWAS (Det økonomiske fellesskapet av vestafrikanske stater), og i Wassenaar-samarbeidet. Disse ulike organisasjonene driver blant annet med kartlegging og forskning, informasjonsutveksling, utarbeidelse av retningslinjer og adferdskodekser, samt med produktregistrering og merkesystemer for våpen og ammunisjon. Det er særlig viktig å begrense de illegale overføringene av håndvåpen som etter enkelte beregninger utgjør ca. halvparten av alle overføringer av slike våpen. Internasjonalt finnes det ingen felles etablert oppfatning av hvordan det er mest hensiktsmessig å hindre spredning og ulovlig omsetning av håndvåpen, og det eksisterer få forpliktende internasjonale kontrollmekanismer for salg og overføring av slike våpen.

Norge har gitt økonomisk støtte til moratoriet på produksjon, import og eksport av håndvåpen i Vest-Afrika, som ble inngått av ECOWAS-landene 31. oktober 1998. Forbudet gjelder for tre år, og er det mest omfattende internasjonale tiltak til nå for å redusere antallet håndvåpen. Fra norsk side har man også bidratt økonomisk til etableringen av et sekretariat som skal overvåke at moratoriet blir etterlevet. Norge støtter arbeidet med tilsvarende regionale og subregionale ordninger andre steder. Det er aktuelt å støtte enkeltland og regioner i arbeidet med styrking av grensekontroll, samt kartlegging, registrering, merking og opplæring.

³⁾ Det er utarbeidet en norsk forskrift som forbyr våpenleveranser til Taliban-kontrollerte områder.

Det legges dessuten vekt på å sette i verk tiltak for innsamling av over-skuddsvåpen etter avslutning av væpnede konflikter. Norge arbeider for at det i forbindelse med internasjonale fredsoperasjoner gis mandat og ressurser til å ta del i slik demobilisering og innsamling av våpen.

Problemet med håndvåpen i konfliktområder er nært knyttet til utviklings-spørsmål. Utjevning av ulikheter mellom ulike grupper og tiltak for konflikt-forebygging kan være viktige elementer i en bred strategi for å hindre at håndvåpen blir brukt til grove overgrep i og etter konfliktsituasjoner. Det er viktig at det på et tidlig tidspunkt innledes dialog og samarbeid med land som står overfor en mulig voldelig konflikt når det har vært store overføringer av våpen til området.

Norge arrangerte 13.-14. juli 1998 en internasjonal konferanse som samlet 21 land i Oslo. Der ble man enige om tiltak for den videre prosessen for å hindre spredning av håndvåpen. Erklæringen fra Oslo-konferansen er det eneste dokumentet om håndvåpen som land i alle regioner i verden har sluttet seg til.

Norske frivillige organisasjoner og forskningsinstitutter har gått sammen om en aksjon for å rette søkelyset på overføringer av håndvåpen (Norwegian Initiative on Small Arms Transfers - NISAT). Regjeringen har bevilget midler til dette initiativet. NISAT konsentrerer sin innsats om regionale tiltak og humanitære spørsmål, og er blitt en av de ledende frivillige organisasjonene som arbeider med håndvåpenspørsmål internasjonalt.

En FN-konferanse om håndvåpen vil bli avholdt i juli 2001, og den internasjonale oppmerksomhet omkring håndvåpenproblematikken er vinteren og våren 2001 konsentrert om forberedelsene til denne konferansen. Det arbeides for at konferansen skal vedta en internasjonal handlingsplan for bekjempelse av ulovlig handel med håndvåpen. Allerede under det forberedende arbeid er det skapt forståelse for at dette problemet må søkes løst i et bredt internasjonalt samarbeid.

EU vedtok i desember 1998 en felles handling om håndvåpen («Joint Action on Small Arms»). Norge har sluttet seg til denne. Bakgrunnen for dette vedtaket er det internasjonale samfunns bekymring over den stadig økende spredning av håndvåpen og lette våpen, særlig i land og områder preget av konflikter og uro. Hovedmålene med EUs felles handling er å søke å bekjempe destabiliserende opphopning og spredning av håndvåpen, bidra til å redusere beholdningen av håndvåpen og lette våpen til landets legitime forsvarsbehov, samt å tilby bistand for å løse problemer som har oppstått som følge av våpenoppbyggingen.

Ulovlig våpenhandel

Innen FN, EU og i det multilaterale eksportkontrollsam arbeidet pågår drøftinger med sikte på å utvikle tiltak mot ulovlig våpenhandel. Mange av de væpnede konflikter i verden - som i Afghanistan, i Afrika og på Balkan - blir mer blodige og langvarige gjennom tilførsel av smuglede våpen. Det er en viktig og prioritert oppgave å utvikle mekanismer for å bekjempe denne virksomheten. Dette må skje ved at våpenproduserende land viser ansvar og vilje til å utøve bedre kontroll over egen eksport, og ved at man får større viten om anskaffelsesmetoder, våpenmeglere og andre mellommenn, frontselskaper

osv. I de multilaterale eksportkontrollregimene utveksles informasjon, også etterretningsinformasjon, som ledd i kampen mot ulovlig våpenhandel.

Viktig også i denne sammenheng er adekvat lovgivning og et effektivt eksportkontrollapparat. Norge har bistått en rekke land med å etablere lovverk og styrke eksportkontrollsystemet, herunder de baltiske land og flere av de nye demokratier i Sentral- og Øst-Europa samt tidligere SUS-stater.

6 Eksporten av forsvarsmateriell fra Norge i 2000

Denne Stortingsmeldingen er den sjette i rekken av meldinger til Stortinget om årlig eksport av forsvarsmateriell fra Norge.

Norske eksportører har siden 1. januar 1996 vært pålagt å rapportere om eksport av forsvarsmateriell beskrevet på liste I, samt tilknyttede tjenester. Siden 1997 har eksportørene også vært pålagt å rapportere om utføring av reparasjoner for utenlandske oppdragsgivere knyttet til militært materiell omfattet av liste I.

I dette kapittelet gis det oversikter over eksporten av forsvarsmateriell basert på verdien av utførsel ved salg av varer, teknologi og tjenester som omfattes av liste I. Oversiktene inneholder ikke opplysninger om midlertidig utførsel av varer for demonstrasjon eller reparasjon, varer som er eller vil bli returnert til Norge.

Eksporten av forsvarsmateriell og tjenester er fremstilt i åtte tabeller:

Tabell 6.1: Mottakerland i henhold til varegruppene i liste I.

Tabell 6.2: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på varegruppene i liste I.

Tabell 6.3: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land.

Tabell 6.4: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på regioner.

Tabell 6.5: Utførte tjenester knyttet til liste I.

Tabell 6.6: Reparasjoner foretatt i Norge av forsvarsmateriell for utenlandske oppdragsgivere.

Tabell 6.7: Eksport av forsvarsmateriell, tjenester og reparasjoner i årene 1996-2000.

Bedrifter som har rapportert om eksport av forsvarsmateriell i 2000.

Den samlede verdien av eksporten i 2000 var 1 169 277 000 kroner. Derav utgjør utførte tjenester 81 768 000 kroner og reparasjoner for utenlandske eiere 26 341 000 kroner. I 1999 var eksportverdien 1 300 327 000 kroner. I de øvrige år siden 1996 har den årlige eksportverdien vært på ca. 1.1 milliarder kroner.

NATO, de nordiske land og andre europeiske land tar imot hoveddelen av eksporten. De største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge er NATO-landene, de nordiske land og andre europeiske land. De største mottakere av kategori A-materiell (våpen og ammunisjon) var i hovedsak Australia, Storbritannia, Sveits, Tyskland og USA. De største mottakerne av kategori B-materiell fra Norge i 2000 var Danmark, Sverige og USA. I tillegg har Brasil, Egypt, Estland, Chile, De forente arabiske emiratene, Japan, Latvia, New Zealand, Qatar, Saudi-Arabia, Singapore, Slovakia, Sør-Afrika, Sør-Korea og Thailand mottatt norsk forsvarsmateriell. Norsk forsvarsindustri produserer og eksporterer i liten grad komplette våpensystemer. Komponenter, deler, elektronisk utstyr og sprengstoff utgjorde den overveiende del av eksporten. Slike inn-satsvarer inngår sammen med andre deler i ferdige utenlandske produkter.

Norge har i internasjonal sammenheng en relativt beskjeden eksport av forsvarsmateriell. Ifølge tall fra SIPRI⁴⁾ var Norge på 24. plass blant verdens

⁴⁾ Kilde: SIPRI Yearbook 2000: Armaments, Disarmament and International Security.

leverandører av konvensjonelle våpen i perioden 1995-1999. Til sammenligning var Sverige på 14. plass, Canada på 10., Kina på 7. og Nederland på 6. plass. USA, Russland, Frankrike, Storbritannia og Tyskland var de største leverandørene av forsvarsmateriell i denne perioden.

De største importører av konvensjonelle våpen i perioden 1995-1999 var ifølge SIPRI Taiwan, Saudi Arabia, Tyrkia, Sør-Korea, Egypt og Kina. Norge var her på 30. plass, Sverige på 38. plass og Storbritannia på 27. plass. Norge er allikevel klart en nettoimportør av forsvarsmateriell.

Tabell 6.1: Oversikt over mottakerland etter varegruppene i liste I

	Varegruppe	Mottakerland
1.	Håndvåpen m.v. for militært eller annet formål.	Danmark, Finland, Færøyene, Sverige, Tyskland
2.	Artilleri m.v.	New Zealand
3.	Missilsystemer, bomber, raketter, torpedoer, land- og sjøminer, håndgranater.	Australia, USA
4.	Ildledningsutstyr, søkerutstyr, utstyr for håndtering m.v. av materiell nevnt under pkt. 2 og 3.	Sverige
5.	ABC-våpen m.v.	Ingen
6.	Ammunisjon, sprengstoff m.v.	Østerrike, Australia, Belgia, Brasil, Canada, Sveits, Chile, Tsjekkia, Tyskland, Danmark, Estland, Spania, Finland, Færøyene, Frankrike, Storbritannia, Grønland, Hellas, Italia, Japan, Sør-Korea, Luxembourg, Nederland, Polen, Sverige, Singapore, USA
7.	Elektronisk utstyr m.v., ikke nevnt under pkt. 4.	De forente arabiske emirater, Belgia, Brunei, Canada, Tsjekkia, Tyskland, Danmark, Estland, Egypt, Spania, Finland, Frankrike, Storbritannia, Hellas, Italia, Latvia, Malaysia, Nederland, Romania, Saudi-Arabia, Sverige, Slovakia, Thailand, Tyrkia, USA
8.	Fartøyer m.v.	Ingen
9.	Luftfartøyer og romfartøyer, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.	Ingen
10.	Beltebiler, amfibiebiler og andre kjøretøyer spesielt konstruert eller modifisert for militært formål, unntatt ikke-pansrede og ubevæpnede kjøretøyer konstruert for kjøring på vei; stridsvogner, militære bergningsvogner.	Ingen
11.	Beskyttelses- og redningsutstyr m.v.	Ingen
12.	Hangarer, tilfluktsrom og andre bygninger spesielt konstruert eller modifisert for militært formål.	Ingen
13.	Kamouflasjemateriell.	Ingen
14.	Fotomateriell.	Ingen
15.	Intendanturmateriell spesielt utviklet eller modifisert for militært formål.	Ingen

Tabell 6.1: Oversikt over mottakerland etter varegruppene i liste I

16	Materiell spesielt konstruert eller modifisert for opplæring i bruk eller vedlikehold av produkter under 1 - 15 ovenfor.	Danmark, Storbritannia, Luxembourg, Nederland, Sverige, USA
17	Komponenter, deler, delsystemer og tilleggsutstyr spesielt konstruert eller modifisert for produkter under 1 - 16 ovenfor.	Australia, Belgia, Bulgaria, Canada, Sveits, Chile, Tyskland, Danmark, Spania, Finland, Frankrike, Storbritannia, Hellas, Japan, Luxembourg, Nederland, Sverige, Singapore, USA
18	Programvare.	Sverige
19	Materialer, maskiner, verktøy m.v.	Tyskland, Frankrike, Latvia, Sverige, Tyrkia, USA, Sør-Afrika
20	Teknologi, spesielt knyttet til produkter under 1-19 ovenfor.	Frankrike, Sverige

Tabell 6.2: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på varegruppene i liste I (i tusen kroner).

	Varegruppe	Eksport
1.	Håndvåpen m.v. for militært eller annet formål	5042
2.	Artilleri m.v.	510
3.	Missilsystemer, bomber, raketter, torpedoer, land- og sjøminer, håndgranater	77865
4.	Ildledningsutstyr, søkerutstyr, utstyr for håndtering m.v. av utstyr nevnt under pkt. 2 og 3	4149
5.	ABC-våpen m.v.	0
6.	Ammunisjon, sprengstoff m.v.	258448
7.	Elektronisk utstyr m.v., ikke nevnt under pkt. 4	374072
8.	Fartøyer m.v.	0
9.	Luftfartøyer og romfartøyer, spesielt konstruert eller modifisert for militært formål	0
10.	Beltebiler, amfibiebiler og andre kjøretøyer spesielt konstruert eller modifisert for militært formål, unntatt ikke-pansrede og ubevæpnede kjøretøyer konstruert for kjøring på vei; stridsvogner, militære bergningsvogner	0
11.	Beskyttelses- og redningsutstyr m.v.	0
12.	Hangarer, tilfluktsrom og andre bygninger spesielt konstruert eller modifisert for militært formål	0
13.	Kamouflasjemateriell	0
14.	Fotomateriell	0
15.	Intendanturmateriell spesielt utviklet eller modifisert for militært formål	0
16.	Materiell spesielt konstruert eller modifisert for opplæring i bruk eller vedlikehold av produkter under 1 - 15 ovenfor	7920
17.	Komponenter, deler, delsystemer og tilleggsutstyr spesielt konstruert eller modifisert for produkter under 1 - 16 ovenfor	319154
18.	Programvare	4400
19.	Materialer, maskiner, verktøy m.v.	9596
20.	Teknologi, spesielt knyttet til produkter under 1 - 19 ovenfor	12
	Sum	1061168

Tabell 6.3: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på land (i tusen kroner).

Land	Kategori A-materiell	Kategori B-materiell	Totalt
Australia	74306	2166	76472
Belgia	4041	3583	7624
Brasil	1236	0	1236
Canada	5958	2129	8087
Chile	300	124	424
Danmark	3431	170328	173759
Estland	10976	160	11136
Finland	18906	732	19638
Frankrike	13320	6763	20083
Færøyene	15	0	15
Grønland	57	900	957
Hellas	37237	3152	40389
Italia	59	3301	3360
Japan	450	3	453
Luxembourg	28	2038	2066
Nederland	1977	3983	5960
New Zealand	510	0	510
Polen	35	0	35
Singapore	7708	3050	10758
Spania	7796	572	8368
Storbritannia	41102	21866	62968
Sveits	47185	184	47369
Sverige	21531	254277	275808
Sør-Afrika	242	0	242
Sør-Korea	1990	0	1990
Tsjekkia	870	294	1164
Tyskland	40787	5262	46049
USA	103293	90342	193635
Østerrike	589	0	589

Land som bare har mottatt materiell i kategori B:

Brunei	0	358	358
Bulgaria	0	308	308
De forente arabiske emirater	0	18750	18750
Egypt	0	2909	2909
Latvia	0	80	80
Malaysia	0	2789	2789
Romania	0	3143	3143

Saudi-Arabia	0	10891	10891
Slovakia	0	42	42
Thailand	0	292	292
Sum	445935	615233	1061168

Tabell 6.4.: Eksport av forsvarsmateriell fordelt på regioner (i tusen kroner)

Region	Kategori A-materiell	Kategori B-materiell	Totalt
NATO	259934	314075	574009
Norden ellers	40509	255909	296418
Europa ellers	58750	3719	62667
Latin-Amerika	1536	124	1660
Australia/New Zealand	74816	2166	76982
Asia	10148	36133	46281
Afrika	242	2909	3151
Sum	445935	615233	1061168

Tabell 6.5.: Tjenester for utenlandske oppdragsgivere i 2000 (i tusen kroner)

Land	Posisjon i liste I	Totalt
Australia	8	54
Singapore	8	345
Sverige	6	916
Tyskland	1, 17	15913
USA	6	64540
Sum		81768

Tabell 6.6.: Reparasjoner foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere i 2000 (i tusen kroner)

Land	Posisjon i liste I	Totalt
Australia	3, 17	0
Belgia	1, 7, 17	7
Canada	4, 6, 17, 19	1121
Danmark	7, 17	446
Finland	6	0
Hellas	17	3779
Italia	1, 7, 17	683
Japan	7	54
Nederland	17	3005
Singapore	17	1829
Spania	6, 7, 17	216
Storbritannia	1, 7, 17	357
Sveits	6, 7, 17	1380

Tabell 6.6.: Reparasjoner foretatt i Norge for utenlandske oppdragsgivere i 2000 (i tusen kroner)

Sverige	1, 2, 4, 6, 7, 17	8820
Tyrkia	17	919
Tyskland	1, 6, 7, 17	1717
USA	3, 4, 6, 7, 17	2008
Østerrike	1	0
Sum		26341

Tabell 6.7: Eksport av forsvarsmateriell og utførte tjenester og reparasjoner fordelt på årene 1996-2000 (i tusen kroner)

	1996	1997	1998	1999	2000
A-materiell	523 288	418 643	481 220	583 461	445 935
B-materiell	462 056	641 339	558 351	643 985	615 233
Tjenester	16 065	29 040	42 138	17 200	81 768
Reparasjoner	-	26 074	53 582	55 681	26 341
Sum	1 001 409 ¹	1 115 096	1 135 291	1 300 327	1 169 277

¹ Beløpet er uten reparasjoner.

Bedrifter som har rapportert om eksport av forsvarsmateriell i 2000

AME AS

ARC AS

Bakelittfabrikken AS

Bandak AS

Det Norske Veritas A/S

Dyno Nobel ASA

Ericsson Radar AS

Exide Sønnak AS

Forsvarets forskningsinstitutt

Henriksen, H. mek verksted A/S

Hovedarsenalet

Hägglunds Moelv AB

Hærens forsyningskommando

Jaktpartner A/S

Kongsberg Defence and Aerospace AS

Kongsberg Defence Communication ANS

Kongsberg Protech A/S

Kongsberg Small Arms AS

Krico Norway AS

Kværner Eureka AS

Landrø, Morten A/S

Nammo Raufoss AS

Natech AS

Nera Electronics AS

NyMek industri A/S

OKT Norge AS
Polimoon AS, Stjørdal
ProPartner AS
Ragnar Hansen Ing. A/S
Safety & Security Services A/S
Scan Matic A/S
Simrad Optronics ASA
Smith International Norway AS
Sonec Kongsberg AS
Sønju Våpen
Thomson-CFC Norcom AS
Veidemannens Jakt & Fisk
Vinghøgs Mek. Verksted AS
Volvo Aero Norge AS
Våpenhuset AS
Våpen-Søilen A/S

Utenriksdepartementet

tilrår:

Tilråding fra Utenriksdepartementet av 11. mai 2001 om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2000, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1**Utenriksdepartementets forskrifter av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi, med senere endringer**

I medhold av lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. av 18. desember 1987, § 1, jfr. Kgl. res. av 18. desember 1987 nr. 967, har Utenriksdepartementet fastsatt følgende forskrifter:

§ 1⁵⁾

- a) Ved utførsel av visse varer og tilhørende teknologi kreves det tillatelse (utførselslisens) fra Utenriksdepartementet. Lisensplikten gjelder også ved utførsel av slike varer fra lager for ufortollede varer. Likeledes kreves det tillatelse ved utførsel av nærmere angitt teknologi (herunder immaterielle ytelser, tekniske datapakker og produksjonsrettigheter for varer), og visse tjenester.
- b) Utenriksdepartementet utarbeider lister over disse varer og tilhørende teknologi. Departementet avgjør i tvilstilfeller om en vare eller teknologi er lisenspliktig eller ikke. Departementet kan foreta endringer i listene.
- c) Listene omfatter:
Liste I: Våpen, ammunisjon, annet militært materiell og tilhørende teknologi.
Liste II: Strategiske varer og tilhørende teknologi som ikke er dekket av liste I. d) Tjenester knyttet til varer og teknologi på listene I og II, samt tjenester for øvrig som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, som ytes i utlandet eller her i landet for bruk i utlandet, krever tillatelse fra Utenriksdepartementet.
- d) Ved utførsel av varer og teknologi på listene I og II samt ved tjenesteytelser i forbindelse med slike varer og teknologi, kan Utenriksdepartementet kreve sluttbrukererklæringer.
- e) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjeneste til militær bruk til områder hvor det er krig eller krig truer eller til land hvor det er borgerkrig.
- f) Uten hensyn til Utenriksdepartementets lister er det lisensplikt for utførsel av enhver vare, teknologi og tjeneste i de tilfelle der eksportøren er kjent med at varen, teknologien eller tjenesten er beregnet for eller vil bli brukt i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold, lagring, deteksjon, identifikasjon eller destruksjon av kjernevåpen, kjemiske eller biologiske våpen. Tilsvarende regler gjelder i forbindelse med utvikling, produksjon, vedlikehold eller lagring av missiler som kan levere slike våpen.
- g) Handel, formidling eller annen bistand ved salg av de militære varer og teknologi som omfattes av liste I fra et fremmed land til et annet, er ikke tillatt for personer som har bopel eller oppholdssted i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

⁵⁾ Endret ved Utenriksdepartementets forskrifter av 1. desember 1990, 9. desember 1992, 2. januar 1995, 1. august 1997 og 4. januar 2000.

§ 2

Forhold som at bindende avtaler er inngått eller at betaling er mottatt vil ikke kunne legges til grunn for innvilgelse av utførselstillatelse. Ved salg av lisenspliktige varer til utlandet bør det derfor tas forbehold om at søknad om utførselstillatelse vil bli innvilget.

§ 3⁶⁾

Unntatt fra lisensplikten i § 1 er:

- utgangsstoffer («precursors») for kjemiske våpen når det aktuelle stoffet utgjør mindre enn 10 vektprosent i en blanding eller inngår som en normal bestanddel i en forbruksvare emballert for personlig bruk. For stoffene 4, 23 og 29 under pkt. 1C350 i liste II er grensen 0,1 vektprosent.
- varer i utenlandsk eie som returneres til utlandet etter å ha vært midlertidig innført til Norge i forbindelse med utstilling eller demonstrasjon. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- redningsutstyr og oljevernutstyr som utføres i forbindelse med hjelpeaksjoner,
- våpen som tollekspederes med blankett «Erklæring om midlertidig utførsel av jakt- eller konkurransevåpen» (Justisdepartementets forskrifter om skytevåpen, våpendeler og ammunisjon av 25. januar 1963, del V),
- varer som utføres til den europeiske romorganisasjonen ESA, eller en representant for denne, og som er strengt nødvendige for organisasjonens offisielle virksomhet (artikkel VI i Vedlegg I til ESA-konvensjonen),
- varer i direkte transitt når adressat og bestemmelsesland er uendret i forhold til hva som er oppgitt ved utklarering av varene fra eksportlandet. Unntaket gjelder ikke varer på liste I,
- varer, teknologi og tjenester til bruk for den norske befolkning og til norske bedrifter på Svalbard og Jan Mayen,
- varer, tjenester og teknologi til bruk på den norske del av kontinentalsokkelen
- varer, tjenester og teknologi til bruk ombord på norskeide skip under norsk flagg, og norskeide luftfartøyer, i utenriksfart.

§ 4⁷⁾

Utenriksdepartementets tillatelse til utførsel av varer som er lisenspliktige i henhold til § 1, gis i form av utførselslisens etter søknad på fastsatt skjema.

Når det gjelder søknader om tillatelser til utførsel av teknologi eller tjenestetelsetelser som nevnt i § 1, fremmes søknad i brevs form. Tillatelse vil likeledes bli gitt i brevs form.

Eksportøren plikter å legge fram alle opplysninger og den dokumentasjon som Utenriksdepartementet finner nødvendig for behandling av søknaden.

Søknaden skal være undertegnet av eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne.

⁶⁾ Endret ved Utenriksdepartementets forskrifter av 2. januar 1995, 15. januar 1996, 1. august 1997 og 4. januar 2000.

⁷⁾ Endret ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

§ 5

Tillatelse til utførsel av varer og teknologi, samt ytelse av tjenester kan ikke overdras til andre uten tillatelse fra Utenriksdepartementet.

§ 6

Eksportøren skal påse:

- at varer, teknologi eller tjenester som utføres er i samsvar med innvilget tillatelse,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres går til det bestemmelsessted som framgår av tillatelsen,
- at varer, teknologi eller tjenester som utføres ikke fraviker de kvanta eller beskrivelser som framgår av utførselstillatelsen,
- at utførselen skjer innen den gyldighetsfrist som er satt i utførselstillatelsen,
- at særlige vilkår som er satt i utførselstillatelsen er oppfylt.

§ 7

Ved utførsel av varer som deklarerer gjennom tollvesenet skal utførselstillatelsen (utførselslisensen) legges fram for tollvesenet i original (ikke fotokopi eller liknende). Tollvesenet skriver av på lisensen det kvantum som blir utført, samt angir utførselsdatoen. Blir de varer lisensen er innvilget for utført i flere sendinger, må det påses at disse tilsammen ikke overstiger det kvantum lisensen er innvilget for. Tollvesenet tilbakeleverer utførselslisensen til eksportøren etter at avskrivningen er foretatt.

§ 8

Ved søknad om forlenging av tillatelsens gyldighetsfrist skal den sendes Utenriksdepartementet med redegjørelse av grunnen til at fristen ønskes forlenget. Det samme gjelder søknad om endring av tillatelsen. Søknaden sendes inn i form av brev.

Tilføyelser, strykninger og andre rettinger på en utførselstillatelse kan bare foretas av Utenriksdepartementet.

§ 9

Dersom en innvilget utførselstillatelse ikke nyttes, eller ikke kan nyttes i overensstemmelse med anførte vilkår, skal tillatelsen straks sendes tilbake til Utenriksdepartementet med redegjørelse om hvorfor utførselen ikke kan gjennomføres.

§ 10

Tap av innvilget utførselstillatelse meldes skriftlig til Utenriksdepartementet av eksportøren eller den som har fullmakt til å handle på eksportørens vegne.

§ 11

Eksportøren (lisensinnehaveren) skal beholde den nyttede tillatelse i tre år fra den dag gyldighetsfristen for tillatelse utløper. Eksportøren plikter å sende tillatelsen til Utenriksdepartementet for kontroll dersom dette blir pålagt.

§ 12⁸⁾

Det kan settes vilkår for innvilgning av utførselstillatelse. Vilkårene skal være forenlige med lovens formål.

§ 13⁹⁾

Utførselstillatelse gitt i medhold av denne forskrift kan tilbakekalles dersom lisensinnehaver vesentlig misbruker tillatelsen eller vesentlig misligholder vilkårene i denne. En tillatelse kan også tilbakekalles dersom det fremkommer nye eller endrede fakta eller skjer endringer i politiske forhold i mottakerstaten eller området, som vesentlig endrer det grunnlaget tillatelsen ble gitt på. For øvrig gjelder de alminnelige reglene om omgjøring av enkeltvedtak.

§ 14

Utenriksdepartementet kan gjøre unntak fra disse forskrifter.

§ 15

Disse forskrifter trer i kraft 15. februar 1989.

Forskrift om utførsel av tungtvann, fastsatt ved Kgl. Resolusjon av 10. mars 1989 i medhold av Lov av 18. desember 1987 nr. 93.

1. Det er forbudt å utføre tungtvann fra norsk tollområde. Det er videre forbudt for personer som har bopel i Norge og norske selskaper, stiftelser og sammenslutninger å forestå handel, formidling eller bistand ved salg av tungtvann fra et fremmed land til et annet. Med tungtvann forstås deuterium-oksyd og deuteriumgass hvor andelen deuterium i forhold til hydrogen er høyere enn 1:5000.
2. Utenriksdepartementet kan imidlertid gi utførselslisens når det anses godtgjort at leveransen skal anvendes utelukkende til forskning med fredelige formål, til medisinsk eller farmasøytisk formål, eller i internasjonalt samarbeid som Norge deltar i.
3. Ved leveranser hvor deuterium-innholdet overskrider 10 kg, kan utførselstillatelse etter pkt. 2 innvilges bare når det foreligger gyldig importsertifikat fra mottagerlandets myndigheter og/eller myndighetsbekreftet sluttbrukererklæring om anvendelsen og erklæring om at reeksport ikke skal finne sted uten samtykke fra norske myndigheter.
4. Ved leveranser hvor deuterium-innholdet ikke overskrider 10 kg, kan i stedet godtas en sluttbrukererklæring fra mottager om leveransens anvendelse.

Forøvrig gjelder de alminnelige vilkår knyttet til lisensiering og øvrige

⁸⁾ Ny §12 ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

⁹⁾ Ny §13 ved Utenriksdepartementets forskrift av 4. januar 2000.

bestemmelser i Utenriksdepartementets forskrift av 10. januar 1989 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi. Disse forskrifter trer i kraft straks.

Vedlegg 2**Retningslinjer av 28. februar 1992 for
Utenriksdepartementets behandling av søknader
om eksport av våpen, militært materiell, samt
teknologi og tjenester for militære formål****I. Formål og anvendelsesområde**

1. Disse retningslinjene er veiledende for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, militært materiell, samt teknologi og tjenester for militære formål.

Reglene for lisensinnvilgelse gjelder ikke for leveranser av ubetydelig omfang og som ikke er for militær bruk eller for politibruk.

Utgangspunktet for eksportreguleringen er følgende formuleringer i Regjeringens erklæring av 11. mars 1959 og Stortingets vedtak av samme dato:

Regjeringens erklæring:

«Det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger, og hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig.»

Stortingets vedtak:

«Stortinget tar til etterretning den erklæring Statsministeren på vegne av Regjeringen har lagt frem. Stortinget vil sterkt understreke at eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område. Denne vurdering må etter Stortingets mening være avgjørende for om eksport skal finne sted.»

Regjeringen anser Stortingets vedtak som et bindende pålegg, og eksportreguleringen skal sikre at det blir fulgt. 2. For gjennomføringen av reguleringen anvendes lov av 18. desember 1987 nr. 93 om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (heretter kalt eksportkontroll-loven), samt forskrifter av 10. januar 1989 nr. 51 til gjennomføring av utførselsreguleringen for strategiske varer, tjenester og teknologi (heretter kalt forskriftene).

Retningslinjene er veiledende, og fastsetter hvilke prinsipper det skal legges vekt på ved Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell med hjemmel i eksportkontroll-loven og forskriftene. Retningslinjene skal legges til grunn ved vurderingen av søknader om utførselslisens og tillatelse etter forskriftenes § 1, med referanse til liste I i Utenriksdepartementets utførselsmelding (Våpen, ammunisjon og annet militært materiell).

2. Den militærtekniske utvikling siden 1959 har medført at de hensyn som Regjeringens erklæring og Stortingets vedtak tok utgangspunkt i, bare kan ivaretas gjennom en eksportregulering som favner videre enn det som umiddelbart følger av ordlyden til erklæring og vedtak. Retningslinjene skal sikre dette. De gjelder således ikke bare ved behandling av søknader om eksportlisens for våpen og ammunisjon, men også for annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, (se kap. IV nedenfor), ved delleveranser (se kap. VI), samt for teknologi og tjenesteyting (se hen-

- holdsvis kap. V og VII).
3. ¹⁰⁾ Ved behandlingen av lisenssøknader må man ha for øye at lisensplikten i mange tilfeller går lenger enn den hjemmel man har etter eksportkontroll-lovens § 1 til å nekte utførsel. Før det gis avslag på søknad om lisens, må det således være godtgjort at vilkårene er oppfylt etter loven. Ved behandling av lisenssøknader for eksport av varer med begrenset militær verdi, ved del-leveranser og ved eksport av teknologi og tjenester, er det særlig viktig at det foretas en slik vurdering av hjemmelsgrunnlaget.

II. Landgrupper og varekategorier

1. For å lette behandlingen av lisenssøknader, anvendes følgende landgrupper:

Landgruppe 1 består av de nordiske land og NATOs medlemsland. I tillegg består gruppen av andre land som kan godkjennes av departementet som mottakere av våpen.

Landgruppe 2 består av land som befinner seg i et område hvor det er krig eller krig truer, land hvor det er borgerkrig eller land hvor en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område tilsier at eksport av våpen og militært materiell ikke bør finne sted, eller land som rammes av en boikottbeslutning av FNs Sikkerhetsråd.

Landgruppe 3 består av land utenfor gruppe 1 og 2 som Norge ikke selger våpen og ammunisjon til, men som kan motta annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

2. Følgende varekategorier innføres:

Varekategori A:

Våpen, ammunisjon og visse typer militært materiell.

Denne omfatter våpen og ammunisjon av alle slag.

Den omfatter i tillegg annet materiell som vil kunne benyttes med vesentlig virkning til å påvirke de militære styrkeforhold ut over nærområdet, herunder materiell for havovervåking og elektroniske tiltak mot satellitt-bårne systemer.

Varekategori B:

Annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål.

Denne omfatter annet materiell, konstruert eller modifisert for militært formål, som er beskrevet i liste I i Utenriksdepartementets utførselsmelding (Våpen, ammunisjon og annet militært materiell) og som ikke har egenskaper eller bruksområder slik de er definert for varekategori A.

III. Samarbeids- og utviklingsprosjekter

Eksport av varer, tjenester og teknologi til land Norge har samarbeidsavtaler med skal tillates dersom leveransen finner sted under et prosjekt som er godkjent av norske myndigheter med det hovedsiktemål å ivareta samarbeidslandenes egne forsvarsbehov. Dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk, kan det reeksporteres etter samarbeidslandets eksportkontroll-regler.

IV. Flernasjonale produkter

Ved samarbeidsprosjekter som er av en slik art at det ferdige produkt fremstår med flernasjonal identitet, kan produksjonslandets eksportkontrollregler legges til grunn ved eksport til tredjeland.

¹⁰⁾ Tidligere pkt.4 om COCOM utgått 1. februar 1995.

I forbindelse med godkjenningen av samarbeidsprosjektet skal eksportvilkårene for det ferdige produkt til tredjeland avtales mellom de berørte lands myndigheter.

V. Eksport av varer med selvstendig funksjon

1. Eksportsøknaden behandles uavhengig av om utførselen til mottakerlandet skjer direkte eller indirekte.
2. Leveranser av kategori A-produkter kan ikke finne sted til andre sluttbrukere enn statlige myndigheter. Hovedsynspunktet bør være at leveranser av kategori A- og kategori B-produkter ikke kan finne sted til land i gruppe 2.
3.
 - a) For eksport av varer i kategori A vil det normalt kunne tilstås eksportlisens dersom kunden er, eller opptrer på vegne av, forsvarsmyndigheter i land i gruppe 1. Dokumentasjon må godtgjøre dette. Lisensiering av leveranser under denne kategori til land utenfor gruppe 1 vil kreve regjeringsbehandling, og innvilgelse forutsetter fremlegging av myndighetsbekreftet sluttbrukererklæring med reeksport-klausul, dvs. erklæring som fastslår at reeksport ikke må finne sted uten norske myndigheters godkjenning. b) For eksport av varer i kategori B skal det tilstås lisens for land i gruppe 1 og 3. Dokumentasjon som godtgjør sluttbrukeren, skal kreves.

VI. Eksport av teknologi, herunder bl. a. produksjonsrettigheter og datapakker

1. Med teknologi menes her innsikt som er avgjørende for å utvikle, produsere, vedlikeholde eller bruke en vare. Det er overføring av produksjonsrettigheter som er den vanligste form for teknologi-eksport fra Norge.
2. Søknad om overføring av produksjonsrettigheter skal behandles med sikte på å sikre at overføringen ikke har som formål å omgå norsk eksportregulering.
3. Ved eksport av teknologi som inngår i samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal tillatelse gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter.
4. Ved behandlingen av søknader for eksport som ikke er ledd i myndighetsgodkjent samarbeid, skal det bringes på det rene hvilken kategori det ferdige produkt vil tilhøre.
 - a) Dersom det dreier seg om produksjonsrettigheter for en vare i kategori A, kan tillatelse bare gis for overføring til land i gruppe 1 og etter tilsvarende prinsipper som for øvrig gjelder for eksport av varer under denne kategorien. Som vilkår for tillatelsen skal den norske selger av produksjonsrettighetene dessuten pålegges å innarbeide i kontraktsbetingelsene forbehold om at eventuell sublisensiering av produksjonsrettigheter vil bli forelagt norske myndigheter for godkjenning. Utenriksdepartementet skal behandle søknad om sublisensiering på samme måte som overføring av produksjonsrettighetene direkte fra Norge.
 - b) For overføring av produksjonsrettigheter til varer i kategori B skal tillatelse i alminnelighet gis for land i gruppe 1 og 3. Utenriksdepartementets krav til dokumentasjon og kontraktbetingelser må i disse tilfeller bero på en konkret vurdering hvor bl. a. produktets egenskaper, produksjonslandets egen eksportpolitikk og skadevirkningene ved

eventuell eksport til uønskede mottakere, tas i betraktning.

5. Ved andre typer teknologioverføringer kan det ikke oppstilles detaljerte retningslinjer. Vurderingen av eksportsøknaden vil måtte avhenge av i hvilken grad teknologi-overføringen knytter seg til et produkts militære funksjon. Jo mer dette er tilfelle, dess mer skal vurderingen av en søknad basere seg på retningslinjene for eksport av ferdigproduktet i tilsvarende varekategori.

VII. Del-leveranser

1. Ved del-leveranser menes leveranser av varer som ikke har noen selvstendig funksjon.
2. Ved del-leveranser under samarbeidsavtaler med bedrifter eller myndigheter i andre land, skal utførselslisens gis når avtalen er godkjent av norske myndigheter. Det er da en forutsetning at de norske deler eller komponenter samordnes med deler fra andre leveringskilder, og at det ferdige produkt ikke fremstår som norsk.
Det kan i disse tilfellene avstås fra dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt.
3. For del-leveranser til prosjekter som ikke er myndighetsgodkjente, og der leveransen er basert på markedstilgjengelig teknologi og på grunnlag av kundens produktbeskrivelse, skal lisens i alminnelighet innvilges til de land som ikke tilhører gruppe 2, dersom det ferdige produkt ikke fremstår som norsk. Dokumentasjon for sluttbruk av det ferdige produkt skal ikke kreves.
4. Søknad om eksportlisens for del-leveranser av annen type enn nevnt i pkt. 2 og 3 skal behandles på samme måte som ved eksport av sluttproduktet. Bestemmelsen i Kap. I, punkt 1 skal imidlertid kunne begrunne fravik av denne regel.

VIII. Tjenesteytelser

1. Tjenesteytelser kan være knyttet til utvikling, produksjon, vedlikehold og bruk av et produkt, men behøver ikke være knyttet til noe produkt for å måtte ha tillatelse etter forskriftenes § 1, pkt. e og g. Militær planlegging vil også være omfattet.
2. For tjenesteytelser som er tilknyttet militært materiell under kategori A og B, og som utgjør en vesentlig forutsetning for materiellets utvikling, produksjon, vedlikehold eller bruk, skal det gjelde tilsvarende vilkår for innvilging av tillatelse for tjenesteytelser som ved eksportlisens for selve produktet. Dersom tjenesten har en løsere tilknytning til produktet, kan en mindre streng praksis overveies.
3. For tjenester som ikke er konkret knyttet til en vare, men som vedrører militær planlegging, skal tillatelse normalt innvilges til land i gruppe 1 og ikke innvilges til land i gruppe 2. Innvilgelse til andre mottakerland må vurderes konkret med utgangspunkt i tjenesteytelsens antatte militære og mulige politiske virkning, og godkjennes av departementet.

IX. Prosedyreregler

1. Søknader som behandles etter disse retningslinjer, bør være ferdigbehandlet av Utenriksdepartementet senest etter 12 uker for kategori A-produkter og senest etter 6 uker for øvrige søknader.

2. Ved vurdering av tekniske sider og bruksområde for produkt, teknologi, data-pakke eller tjeneste konsulteres om nødvendig Forsvarsdepartementet ved Forsvarets forskningsinstitutt.
3. Dersom søknaden om eksport berører viktige forsvarsspørsmål eller materiell-samarbeid med andre land, skal uttalelse innhentes fra Forsvarsdepartementet.
4. Dersom søknaden om eksport berører viktige norske næringsinteresser, skal uttalelse innhentes fra Næringsdepartementet.

Vedlegg 3

Oversikt over medlemskap i de multilaterale eksportkontrollregimene

Tabell 3.1:

Land	Zanggerkomiteen	Nuclear Suppliers Group (NSG)	Australia-gruppen	Regimet for eksportkontroll av missil-teknologi (MTCR)	Wassenaar-samarbeidet
Argentina	x	x	x	x	x
Australia	x	x	x	x	x
Belgia	x	x	x	x	x
Brasil		x		x	x
Bulgaria	x	x			x
Canada	x	x	x	x	x
Danmark	x	x	x	x	x
EU			x		
Finland	x	x	x	x	x
Frankrike	x	x	x	x	x
Hellas	x	x	x	x	x
Hviterussland		x			
Irland	x	x	x	x	x
Island			x	x	
Italia	x	x	x	x	x
Japan	x	x	x	x	x
Kina	x				
Kypros		x	x		
Latvia		x			
Luxembourg	x	x	x	x	x
Nederland	x	x	x	x	x
New Zealand		x	x	x	x
Norge	x	x	x	x	x
Polen	x	x	x	x	x
Portugal	x	x	x	x	x
Romania	x	x	x		x
Russland	x	x		x	x
Slovakia	x	x	x		x
Slovenia		x			
Spania	x	x	x	x	x
Storbritannia	x	x	x	x	x
Sveits	x	x	x	x	x

Tabell 3.1:

Sverige	x	x	x	x	x
Sør-Afrika	x	x		x	
Sør-Korea	x	x	x	x	x
Tsjekia	x	x	x	x	x
Tyrkia	x	x	x	x	x
Tyskland	x	x	x	x	x
Ukraina	x	x		x	x
Ungarn	x	x	x	x	x
USA	x	x	x	x	x
Østerrike	x	x	x	x	x
Sum	34	39	33	32	33
